

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2015/16:2502

av Andreas Norlén m.fl. (M)

Skyddet för de mänskliga rättigheterna

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det i uppdraget till den nya institutionen för att skydda de mänskliga rättigheterna bör ingå att förebygga och motverka enskildas kränkningar av andra enskildas mänskliga fri- och rättigheter och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka grundlagsskyddet för de mänskliga rättigheterna på så sätt att det slås fast att staten har en skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga införandet av en rätt till skadestånd från staten eller en kommun vid överträdelser av Europakonventionen och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Sverige är ett land som under lång tid har byggt demokrati och rättsstat och som har värnat medborgerliga fri- och rättigheter, till exempel tryckfriheten. Blickar man tillbaka i historien ser man att Sverige – i motsats till många andra länder, inklusive så näraliggande länder som Danmark – endast hade korta perioder av kungligt envælde och att de svenska bönderna aldrig blev livegna, utan tvärtom hade representation i riksdagen. Sverige fick också, genom 1766 års tryckfrihetsförordning, världens första grundlag till skydd för tryckfriheten. Vi har också en i allt väsentligt god tradition av opartiska ämbetsmän och oberoende domstolar. Går man in på 1900-talet kan man konstatera att den politiska demokratin i vårt land kunde genomföras utan revolutioner

och blodspillan och att Sverige tidigt undertecknade både Europakonventionen och FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Genom regeringsformens andra kapitel skyddas härutöver också i nationell grundlag en lång rad medborgerliga fri- och rättigheter. Sverige har alltså kommit länge än många andra av världens länder när det gäller att värna mänskliga rättigheter.

MR-institutionens uppgifter

Detta konstaterande innebär inte att det saknas förbättringsmöjligheter. År 1991 antog FN de så kallade Parisprinciperna, som anger hur en oberoende, nationell institution för mänskliga rättigheter (en MR-institution) ska organiseras. Ambitionen är att varje medlemsland ska ha en sådan institution och den ska arbeta med att främja och skydda de mänskliga rättigheterna, bland annat genom att granska om landet lever upp till de internationella MR-åtaganden som landet gjort, uppmärksamma om mänskliga rättigheter kränks och arbeta för att medvetenheten om de mänskliga rättigheterna ska öka, både inom offentlig verksamhet och bland allmänheten. FN:s råd för mänskliga rättigheter granskar återkommande om medlemsländerna lever upp till sina konventionsåtaganden och en rekommendation som Sverige har fått flera gånger är att inrätta en nationell MR-institution enligt FN:s Parisprinciper. Regeringen har, i bland annat budgetpropositionen för 2016, aviserat att den kommer att utarbeta förslag om att inrätta en sådan MR-institution. Vi är i princip positiva till att en svensk MR-institution inrättas och ser fram emot en konstruktiv dialog med regeringen om detta.

Som ett led i denna konstruktiva dialog vill vi framhålla att vi ser det som angeläget att den blivande MR-institutionen inte enbart fokuserar på att staten och den offentliga sektorn i övrigt ska leva upp till de krav som reglerna om de mänskliga rättigheterna ställer, utan också på att motverka att enskilda personer och organisationer kränker andra enskildas mänskliga rättigheter. Det kommer självfallet att vara centralt för MR-institutionen att säkerställa att den offentliga makten utövas med respekt för de mänskliga rättigheterna och att dessa rättigheter är välkända för alla som arbetar med offentlig maktutövning och för de medborgare som blir föremål för denna maktutövning. Myndigheter får givetvis inte ägna sig åt olaglig registrering på etnisk grund, för att nämna ett exempel som har belysts på senare år.

Samtidigt kan man konstatera att det på senare år har kommit en rad oroande beskrivningar av hur enskilda personer hindras i sin livsföring av andra enskilda eller grupper av enskilda. Under sommaren 2015 förekom en intensiv debatt om att en del kvinnor som lever i vissa förortsområden upplever att deras livsrum beskärs av män, som åberopar religiösa och/eller kulturella regler och sedvänjor som förevändning för att hindra kvinnor att ta plats i det offentliga rummet, påverka hur kvinnor klär sig samt

på dessa och andra sätt påtagligt försämra de berörda kvinnornas möjlighet att leva sina liv på det sätt de själva vill. Hedersrelaterat våld och förtryck, kvinnlig könsstympning och tvångsgifte är extrema tillämpningar av denna typ av värderingar – och samtliga dessa tre företeelser förekommer i vårt land – men redan mindre extrema sätt att försöka upprätthålla olika former av förtryck gentemot kvinnor eller andra grupper, till exempel hbtq-personer, är oacceptabla och måste motarbetas. Här menar vi att den blivande MR-institutionen kan ha en viktig roll att spela. Om det på en del platser i Sverige förekommer öppna försök av större eller mindre grupper av människor att systematiskt beskära kvinnors, hbtq-personers och andras möjligheter att utöva sina mänskliga rättigheter, måste det rimligen utgöra ett av de allvarligaste och mest konkreta hoten mot de mänskliga rättigheterna i vårt land. MR-institutionen borde därför, i samarbete med myndigheter och det civila samhället, kartlägga denna typ av hot mot de mänskliga rättigheterna, arbeta för att den värdegrund som bär upp de mänskliga rättigheterna ska bli mer förankrad hos fler och på olika sätt stödja dem som vill åberopa sina mänskliga rättigheter för att få leva i frihet och trygghet. MR-institutionen skulle också kunna verka för att berörda kommuner och andra aktörer ska arbeta aktivt för att värna och öka respekten för de mänskliga rättigheterna i de aktuella områdena.

Ett annat exempel som visar att respekten för de mänskliga rättigheterna inte enbart brister i olika förortsområden är förekomsten av näthat, men också förekomsten av hot och våld mot journalister och medieredaktioner. Rapporteringen härom året om det näthat som drabbar många kvinnliga programledare och debattörer visar att respekten för yttrandefriheten, och i synnerhet kvinnors yttrandefrihet, är skrämmande svag hos många människor. Att alltför många inte accepterar principerna för en fri och öppen debatt visas också av att antalet fall av hot mot journalister och medieredaktioner är fortsatt högt, att döma av till exempel de återkommande undersökningar som görs av organisationen Utgivarna respektive Sveriges Journalistförbund och som tas upp närmare i en motion från allianspartierna i konstitutionsutskottet och kulturutskottet. Enligt uppgift är det vanligt med hot mot journalister som skriver om främlingsfientlighet och organiserad brottslighet, men också sportjournalister är utsatta. Negativ eller kritisk rapportering om exempelvis fotbolls- eller ishockeylag medför inte sällan att journalisten i fråga blir hotad. Det här visar att det finns ett behov av att på bred front skapa opinion för de mänskliga rättigheter som handlar om rätten att uttrycka sig fritt i tal och skrift, och även i det arbetet skulle en blivande MR-institution kunna spela en roll, i samverkan med andra aktörer, till exempel Utgivarna och Svenska Journalistförbundet.

En ny bestämmelse i regeringsformen

Således kan inte enbart stater utan även enskilda personer och organisationer kränka mänskliga fri- och rättigheter. Detta konstaterande ska även ses i ljuset av Europadomstolens praxis. Enligt Europadomstolen handlar Europakonventionen inte enbart om skydd av mänskliga rättigheter gentemot stater, utan också om att konventionsstaterna har ett ansvar för att skydda enskilda från rättighetskränkningar utförda av andra enskilda. Ett exempel på detta är Europadomstolens dom 2013-11-12 i målet Söderman mot Sverige. Målet handlade om en ung kvinna som smygfilmades i duschen av sin styvfar. Han åtalades, men fälldes inte eftersom det bedömdes att hans gärning då inte var straffbar enligt någon av de straffbestämmelser som skulle kunna aktualiseras. Därmed kunde styvfadern inte heller dömas att betala skadestånd till kvinnan. Sverige ansågs av Europadomstolen ha brutit mot Europakonventionens artikel 8 om rätten till skydd för privatlivet, eftersom staten inte tillhandahöll vare sig straffrättsliga eller skadeståndsrättsliga regler till skydd för kvinnan i den aktuella situationen. (Som en följd av bland annat detta avgörande finns numera lagstiftning om kränkande fotografering.)

Att ge den nya MR-institutionen i uppdrag att förebygga och motverka att enskilda kränker andra enskildas mänskliga rättigheter skulle således ligga i linje med vad en stat bör göra, enligt Sveriges internationella åtaganden. Härutöver menar vi att det vore värdefullt att i regeringsformens andra kapitel slå fast att staten har en skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda. Ett sådant stadgande skulle kunna tjäna som en påminnelse till lagstiftaren att beakta detta perspektiv i lagstiftningsarbetet, men också som en signal till alla som bor i Sverige att rättighetskränkningar är något mycket allvarligt och något som riksdagen har tagit avstånd ifrån genom ett så tungt vägande stadgande som en grundlagsbestämmelse. Även om stadgandet formellt sett riktar sig till lagstiftaren är mottagarkretsen i själva verket alla invånare, om man resonerar utifrån en slags allmänpreventiv utgångspunkt.

Man skulle kunna hävda att ett sådant stadgande är överflödigt i och med att Sverige redan binds av Europadomstolens praxis, men vi menar att det är viktigt att regeringsformen på ett så tydligt sätt som möjligt anger vilka fri- och rättigheter som gäller i Sverige och vilka krav det ställer på till exempel lagstiftaren, myndigheterna och medborgarna. Det finns redan en rad fri- och rättigheter som framgår av både Europakonventionen och regeringsformen, så att det förekommer en viss överlappning mellan dessa båda regelverk är inget nytt och inget som har upplevts som besvärande.

Skadestånd vid överträdelser av Europakonventionen

I de fall svenska staten eller en kommun gör sig skyldig till en överträdelse av Europakonventionen har det länge varit omdiskuterat ifall den enskilde, som drabbats av överträdelser, har rätt till skadestånd eller inte. För att klarlägga rättsläget och vid behov låta utarbeta lagförslag tillsattes Utredningen om det allmännas ansvar enligt Europakonventionen, som i sitt slutbetänkande, Skadestånd och Europakonventionen (SOU 2010:87), föreslog att en särskild skadeståndsbestämmelse skulle införas. Enligt förslaget skulle en enskild fysisk eller juridisk person som drabbas av en överträdelse av Europakonventionen kunna få skadestånd till följd av överträdelser från staten eller en kommun.

Vi menar att det är angeläget att klarlägga rättsläget och anser att en sådan uttrycklig skadeståndsmöjlighet bör övervägas. Det skulle vara ett led i arbetet med att förbättra skyddet för de mänskliga rättigheterna i Sverige. Den som utsätts för en rättighetskränkning bör kompenseras för detta. Genom införande av en skadeståndsmöjlighet skulle det även tillskapas en möjlighet för den enskilde att få till stånd en prövning vid svensk domstol av om en överträdelse av Europakonventionen har skett.

Självklart måste remissinstansernas synpunkter på utredningens betänkande beaktas, men vi anser att regeringen bör överväga att utarbeta ett lagförslag i linje med utredningens förslag.

Avslutningsvis vill vi i detta sammanhang nämna att i en motion från de fyra allianspartierna i konstitutionsutskottet föreslås att en rätt till skadestånd vid överträdelser av regeringsformens fri- och rättighetsskydd ska utredas. Det finns dock inget som hindrar att förslagen i SOU 2010:87 genomförs innan ett sådant utredningsarbete inleds.

Andreas Norlén (M)

Annicka Engblom (M)

Patrick Reslow (M)

Maria Abrahamsson (M)

Lisbeth Sundén Andersson (M)

Marta Obminska (M)